

Šíření nepořádku

Martin Valenta

Psychologický ústav FFMU, Brno
info@psychologon.cz

Udržovat pořádek ve městech má ještě jiný než estetický efekt – pořádek působí jako prevence proti nepořádku a zločinnosti. Alespoň tak to tvrdí teorie rozbitého okna, která je v následujícím článku otestována v sérii experimentů.

ÚVOD

V roce 2008 vyšel v prestižním časopise Science článek nizozemských autorů. Na tom by ještě nebylo nic moc zvláštního, kdyby se nejednalo o článek z oblasti sociální psychologie – takové články (a články z jiných, tzv. měkkých věd) mají cestu do podobných periodik trnitou. Čím asi článek s názvem The Spreading of Disorder americký týdeník zaujal? Dává návod, jak zlepšit svět. Alespoň o trochu.

NA POČÁTKU BYLO ROZBITÉ OKNO

Představte si léto a open-air hudební festival. Je horko, tak si dáte pivo. Za chvíli držíte v ruce prázdný kelímek a nastává staré dobré nerudovské: „kam s ním?“ Slušné vychování by vám asi za normálních okolností nedalo a udělal/a byste pár kroků k odpadkovému koši. Je ale docela dobře možné, že si na nějaké slušné chování ani nevzpomenete a kelímek končí v trávě. Čím to? Může za takovéto chování vypitý alkohol, hlasitá hudba, nebo snad únava? Možná od všeho trochu, ale možná tím hlavním je něco úplně jiného. Je totiž docela dobře možné, že na rozhodnutí nenést kelímek do koše měla vliv skutečnost, že všude kolem nás jsou v bahně zašlapané stovky jiných kelímků a odpadků, možná jste dokonce nepřehlédli produkt toho, jak jiný návštěvník trochu přebral. V takovém prostředí nám pak odhozený kelímek těžkou hlavu jistě nedělá.

Takováto a jiná pozorování shrnuli v roce 1982 Wilson a Kelling do tzv. Teorie rozbitého okna. Ta říká, že známky nepořádku, jako jsou rozbitá okna, odpadky a grafity způsobují další nepořádek a dokonce i drobné zločiny. Tuto teorii aplikovala v boji proti nepořádku a kriminalitě nejruznější města po celém světě, vědecké důkazy pro ni však doposud chyběly. Ne že by se o to nikdo nepokusil, ale není to tak snadné, jak se zdá.

VZHŮRU DO ULIC!

Aby výzkumníci s jistotou věděli, co je příčina a co je následek, museli použít experiment – tedy porovnat dvě situace, které byly téměř identické a lišily se pouze v tom, jak moc špinavému a zaneřáděnému prostředí byli lidé vystaveni. Ale je tu ještě jedna potíž: je totiž rozdíl, pokud děláte experiment v laboratoři, nebo ve „skutečném“ životě. Zjištění z laboratoře totiž nemusí platit ve městě – a opačně. A protože výzkumníky zajímalo, jak budou lidé ovlivněni nepořádkem v reálném životě, nezbývalo než se vydat experimentovat do ulic!

A aby zjistili co nejvíce informací, připravili si psychologové šest experimentů – šest zkoušek nic netušících obyvatel nizozemského Groningenu.

NEPOŘÁDEK NA ŠEST ZPŮSOBŮ

První experiment se odehrál s typickými nizozemskými kulisami - s jízdními koly. V jedné uličce výzkumníci připevnili na zaparkovaná kola reklamy. Nejdříve sledovali, jak s nimi lidé naloží. A 33% lidí reklamu hodilo na zem nebo ji přendalo na jiné kolo – dělali nepořádek. Potom výzkumníci situaci trochu pozměnili. Stěnu přilehlého domu pokryli nehezkými grafity – a to navzdory cedulí zakazujícím grafity. Jak ovlivnila tato změna chování lidí? Tentokrát celých

69% jedinců dělalo nepořádek. Pouhé pozorování toho, že někteří lidé porušili zákaz sprayovat grafity, vedlo k tomu, že o 36% více lidí shledalo zbytečné jít s reklamou do koše.

Výzkumníky dále zajímalo, hraje-li nějakou roli to, kdo je „autorem“ normy, tedy kdo říká, co se smí a co ne. V předchozím experimentu to byl stát a zákon, v dalším to bude policie a policejní příkaz. Výzkumníci se po cyklistech rozhodli zkomplikovat život i řidičům. Hlavní vchod na parkoviště přehradili kovovými zátarasy. Mezi zátarasy však nechali průchod a přidělali na ně dvě cedule. Jedna zakazovala průchod a navigovala na náhradní vchod vzdálený 200 m, druhá potom zakazovala připevňovat k plotu kola. Pokud k plotu žádná kola připevněna nebyla (a tedy nikdo neporušoval policejní příkaz), pouze 27% lidí porušilo příkaz a prošlo mezerou. S připevněnými koly již lidé policejní příkaz příliš nerespektovali a 82% jich prošlo.

Jaké výsledky dostaneme, pokud autorem normy nebude ani stát, ani policie, ale soukromá společnost, která nemá příliš možnost jedince sankcionovat? To se výzkumníci rozhodli ověřit v garáži supermarketu. Do garáže viditelně umístili cedulku „vracejte prosím nákupní košíky.“ A jak jinak, později po celé garáži roztahali nezaparkované košíky. Příležitost dělat nepořádek dostali řidiči opět v podobě reklamních letáků, tentokrát přidělaných na klikách automobilů. Pokud byla garáž bez nezaparkovaných vozíků, 30% řidičů hodilo leták na zem. Oproti tomu při nezaparkovaných vozících 58% lidí neváhalo přispět svou troškou k nepořádku a odhodilo leták na zem.

A co se stane, pokud porušování norem nebudou lidé vnímat zrakem, ale řekněme třeba sluchem? Opět se na řadu dostala kola a reklamní letáky – tentokrát však výzkumníci vyzkoušeli lidskou odolnost pomocí výbušnin. Ne snad, že by jim usilovali o život! Využili pouze toho, že v Nizozemsku je v určitém období obecně známý zákaz odpalovat zábavní pyrotechniku. A tak ji v tomto období odpalovali – tak, aby to slyšeli (ale neviděli) lidé, kteří si šli pro kolo. Pokud lidé nic neslyšeli, 52% jich dělalo nepořádek. Ti, co slyšeli exploze, již na nic nečekali a 80% jich leták odhodilo.

KDO LŽE, TEN KRADE

Předchozí experimenty demonstrovaly, jak vnímané porušení jedné normy vede k snadnějšímu porušování jiné normy. Tyto dvě normy byly na (relativně) podobné úrovni (grafity, odpadky, nezaparkované vozíky...). Může však vnímané porušení jedné normy vést k porušení jiné, řekněme závažnější? Pokud bychom si vypomohli českým příslovím, platí, že kdo lže (v tomto případě „vidí nepořádek“), ten taky krade?

Poctivost Nizozemců se výzkumníci rozhodli prověřit vcelku jednoduše: Do poštovní schránky umístili obálku s bankovkou tak, jak je znázorněno na fotografii. Takovéto příležitosti k obohacení neodolalo 13% kolemjdoucích a obálku si vzalo. Pokud je psychologové pobídli tím, že okolí schránky zaneřádili odpadky, 25% lidí této nabídky využilo. Pokud schránku pokryli grafity, dalo si říct dokonce 27%. Nepořádek udělal z (o něco více) lidí zloděje!

ZAMETAT, ZAMETAT, ZAMETAT!

Tato studie tedy přinesla vcelku evidentní důkazy o tom, že prostředí, kde jsou porušovány normy, působí na lidi – a samozřejmě tím „špatným“ směrem. Ti potom více porušují i jiné normy a pravidla, dokonce i více kradou.

Jak tato zjištění použít? Možností je mnoho! Například pokud jste starosta, udělejte všechno pro to, aby zmizel nepořádek – ten se totiž šíří a stupňuje. Pokud vedete firmu, dohlédněte i na maličkosti – pokud si i přes zákaz každý bere kancelářské potřeby, možná pak zaměstnanci nebudou mít takový problém porušovat i jiná pravidla. Provozujete hotel? Ujistěte se, že klient najde vše čisté a v pořádku – v opačném případě jeho chování nemusí být tak ohleduplné, jak byste si přáli.

A jak se s těmito závěry vypořádala radnice města, ve kterém se výzkum uskutečnil? Udržuje město bez odpadků a grafit tak, aby snížila šíření nepořádku? Pokud se podíváme na aktuální fotografii (2012) zachycující grafity v uličce, ve které se uskutečnil první experiment, vidíme, že i 4 roky po experimentu je stále na čem pracovat!

Zdroje

1. **Kees Keizer, et al. (2008).** *The Spreading of Disorder* [online]. *Science*. [vid. 2012_10_5]. Dostupné z: <http://www.sciencemag.org/content/322/5908/1681.full.pdf>. (dostupné zdarma po registraci).

Citace článku:

Valenta, M. (2012). Šíření nepořádku. *PsychoLogOn* [online]. 1 (1), s.6-8. [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://http://psychologon.cz/data/pdf/15-sireni-neporadku.pdf>>. ISSN 1805-7160.